

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

I. Metliško kolo.

(Dalje.)

se to je izvestno. — »Neizrečeno mi je pa žal (po starem) in »obžalujem« (po novem), da ti ne znam tako izvestno odgovoriti na 2. vprašanje: kedaj se je presadilo kolo na slovenski (belokranjski) svet?

Zapisano je, da so nemški križarji utemelili svojo ‚komendo‘ v Metliki že l. 1223¹⁾; zapisano je, da je nekdanje tri slovenske (kajkavske) županije: Zagrebsko, Križevsko in Varaždinsko Ferdinand I. po nesrečni bitki Mohački (1526) pridružil pravi svoji hrvatski deželi;²⁾ zapisano je, da so takozvani »uskoki« (Vlahi, Žumberčani ali starovérci) še za istega cesarja, samo štiri leta kesneje (1530) začeli seliti se od Senja (Zengg, na Hrvatskem) v odkazano jim Metliško okolico:³⁾ — vse to je zapisano; kedaj se pa je preselilo ali presadilo »kolo« v Metliko in njeno okolico⁴⁾ med druge Bele Kranjce, — tega nisem mogel dozdej zaslediti v nikakem rokopisu, v nikaki knjigi. Ustno poročilo pa tudi molčí povse o tém.

Dasi pa Žumberčani, ki govoré »štokavski« in »čakavski«,⁵⁾ ki igrajo kolo še dandanes — na sredi »sela« ne samo o vuzmu (»uskersu«) in Kresu ali Ivanju, nego i na vse tri božiče (»na sva tri dana Božiča«), in to »momci«, »snahe« in »djevojke«⁶⁾, — Dasi so Žumberčani (v širjem pomenu) s časom po svoji naselitvi ob belokranjski meji kolikor toliko vplivali na nove svoje sosede, (kakor pozneje Kranjci nánje) pa vender nečem trditi s tem, da so baš oni tudi »kolo« zasejali na slovenski svet; kajti vse kaže, da se je igralo

¹⁾ »Letop.« (Mat. slov.) 1887; 169.

²⁾ Engel: „Geschichte des ungar. Reiches u. seiner Nebenländer.“ II.

³⁾ Prim. „Letop.“ Mat. sloven. 1879; 206.

⁴⁾ K njej računamo tudi Vinico in Poljane z obližjem vred.

⁵⁾ „Grško-katolici govore — premda i ne čisto — ipak štokavskim jezikom; a rimo-katolici čakavskim, premda se i oni na mjestu po prvih povučí znadu. A što je kod obijuh jedno — jest to, da uzimlju i po koju kajkavsku, pa če i kranjsku riečicu.“ Gl. „Arkiv za povjestn. jugoslov.“ VII. 1863; 330.

⁶⁾ Gl. ondí na str. 334—337. (Če se je ta národní običaj po l. 1863. tudi kje zatrl, povsod vem da ne.

kolo že pred njihovim prihodom v naše kraje, ne samo pri Srbih oziroma po Srbiji, Bosni in Hercegovini, nego i po Hrvatskem, Slavonskem in Dalmatinskem, a posebno po hrvatskem in dalmatinskem primorju in to: ne samo o naštetih svetkih i. dr., nego i na svatbah (tudi pod milim ali »vedrom« nebom t. j. pred hišo), kakor se dan današnji.¹⁾

Tudi Bolgari igrajo kolo, ki mu pravijo: »horo« ali »oro.«²⁾

V Babini gredi (v Slavoniji), ki sluje najbolj po svojih ženskih »lepoticah«, igra vsako leto o posebnih prilikah od pamtiveka »kolo« po kakih 500tero ljudi. (Po ustnem poročilu.)

Vse to nam pa svedoči, da je »kolo« neizrečeno star ples, ki je — predno so se preselili Žumberčani v naše kraje, utegnil preseliti se na belokranjski svet, in to, gledé na jezikovne oblike — s hrvatske strani izmed tako zvanih »čakavcev«.³⁾

Vredno je morda veččake opozoriti na to, da je Metliškem (zdaj jako okršnemu) kolu »štokavska« inačica (Vuk, I. 372—373 br. 517.) od Dubrovnika. Vuk pa piše v isti knjigi na VI. strani (»mjesto predgovora«) tako: »Kod kojijeh stoji: od Dubrovnika, od onijeh sam gdekoje ja napisao u Dubrovniku, no od čeljadi, koja nijesu odande rodom (jer pravi Dubrovčani — starosjednici — nemaju danas nikakojeh narodnijeh pjesama), a najviše mi jih je napisao od svoje majke G. Jovo Lainović, koji se rodio u Novome [Novi] u Boki od roditelja iz Foče u Ercegovini, a prije 23 godine, kao dijete, došao u Dubrovnik, gde i sad [1841.] trgujući živi. Tako se slobodno može reći, da su ono gotovo⁴⁾ sve prave Ercegovačke pjesme, koje su gdješto po »primorskome« načinu okrenute.«⁵⁾

Z dodatkom: »od Dubrovnika« zaznamenoval je Vuk tudi óno národno pesem, ki nam dopolnjuje in razjasnuje 3. pesmico Metliško, in se čita pri Vuku I. (1841); 294 (br. 400) pod napisom: »Stara neče, a mlada hoče,« to je: (»deklica starega neče, a mladega hoče.«) —

¹⁾ Vuk: „Srps. n. pj. I. (1841); str. 1; 61—66; 108 (174—177; 180—186 itd. 372; br. 517 imeli smo že v mislih). Čitaj tudi v Vukovem „Kovčežicu“ Rizanske običaje str. 47—51 i. d.; v „Arkivu“ pa na str. 287 in 293 zarad Lonje (v Posavini, a na str. 327; zarad „župe selačke“ v „Primorju hrvatskem.“

²⁾ Mikl. „lex 1094 p. I. x. 20, chorus [od gršk. χορός, Rundtanz, Reihen, Reigen]. Tuje ime „horo“ namesto domačega rabi tudi nekim drugim Jugoslovanom. Prim. Vuk, pjes. I. (1841) str. 342 in „rječn.“ 806.

³⁾ Kod po Dalmaciji živé Hrvati-čakavci in kako se razlikuje njihov jezik od srb-skega, čita se v Vukovem „Kovčežicu“ 16—27.

⁴⁾ Srbom ne znači „gotovo“ (adv.) to kar nam, nego: skoraj (beinahe, fast).

⁵⁾ V primorji (dalmatinskem) živé poleg »štokavcev« tudi »čakavci«. Prim. »Kovč.« 17.

Ker nimajo vsi čitatelji Vukove zbirke pri rokah, utegnemo večini izmed njih ugoditi z navedeno pesmo¹⁾:

»Tekla zvezda danica,
Da preteče mjeseca (sic)¹⁾;
Ne more ga preteći,
Dok zajedno zadjoše
Za visoku planinu,
Za zeleno gorico,
Za studenu vodico;
Na vodici djevojka,
Crpa,²⁾ ljeva³⁾ vodico
Sa zlaćenom maštrafom⁴⁾
I bijelom ručicom.
Tu dolazi star' na konju, stara delija:⁵⁾
»Božja pomoć djevojčice, bjela rumena!⁶⁾
Hoću li ti doć pomoći crpat vodico? —
Idi s Bogom, star' na konju, stara delijo!
Volim sama i do noći, nego⁷⁾ s tvojom pomoći.«

Zdaj nam jasno, kdo je óni »star' na konju« tudi v naši pesmi, in da besede: »Bog ti pláti!⁸⁾ niso nikaka hvala (zahvala), nego podsmeh. — A če izпустиš v gorenji pesmi (»od Dubrovnika«) v zadnjih petih vrstah iz vsake vrste po dve zadnji besedi, (ki so po mojem mnenju novi dodatki iz turške dóbe), ostane ti še dosti jasna misel s prvotno národno méro naše pesemce:

»Bog ti plati star' na konju!«

Ta vrstica je po tem takem samo odlomek ali ostanek gorenje ali pa kake druge pesmi; kajti z vsebino 3. pesmi ni v nikaki zvezi.

Tako se menjajo in pozábljajo s časom národne pesmi. — Očevidno je, da so 2., 3., 5. in 6. pesem slovenskega značaja, 1. in 4. pa čakavskega — z vplivom slovenskim. Opozárjamo samo na nsl. besedo »postávati«, ki ne rabi ni Hrvatom, ni Srbom; pogrešamo

¹⁾ Tú menda samò „licentia poetica“, a ne hrvatska kajkavščina, ki sklanja 4. sklon (acc. sing.) neživih stvari mošk. spola tako, kot da so žive.

²⁾ Zajema. Po Vukovih mislih bi bilo „pravilnije crpe, nego crpa“ —

³⁾ Nalíva.

⁴⁾ Kupa (kupica) z ročo, ein Glas mit Handhabe.

⁵⁾ „Delija“ turška beseda = junak itd., po Vuku mošk. spola (m.), a tú vendar: stara (nm. star') Tako se menja praví (prirodni) spol s slovničnim tudi gledé besede „slúga“. Prim. Vuk „rječn.“ 693.

⁶⁾ T. j. rdeča.

⁷⁾ Zbog tega „nego“ (nm.: neg') I zlog preveč.

⁸⁾ Za „plátiti“ (v. pf.) rabi našim Belim Kr. že zdavna „pláčati“ (v. pf.), za srbohrvatski „pláčati“ (v. impf.) pa „plačvati“ (v. impf. oziroma freq.).

je tudi v staroslovanskem slovarji Miklošičevem. Celó v 2. množn. sklonu besede: »divojk« (nm. divojak) čutimo slovenski vpliv. V 4. pesmi je prva beseda (»odprite«) slovenska, poslednja (»dukát«) pa čakavska, kar svedoči baš ta skrajšana oblika 2. množn. sklona, (gen. plur.)

II. Poljansko kolo.

a.

Kolo v Starem Trgu.

Vrli domorodec, pokojni Jurij Kobe, popisal je »kolo« v svojem mičnem spisu: »Beli Kranjci« v »Novicah« l. 1847.) tako: ¹⁾ »Kolo (narodni ples), pri katerem se dekleta, tudi mlade (žene) ²⁾, »vzajemno nasprotno« na suknjih za žepe držeče v podobi šestila okoli vrté, dve stopinji naprej, eno nazaj gredé, — to se v nekaterih krajih v svoji stari svetáčnosti še zmeraj vodi, v nekaterih se je pa tudi že opustilo. Med njimi je vselej ena »vodja«, in sicer taka, ki je najbolj urna in največ pesem vé; zakaj kolo se prepevajoče vodi, dokler se ples ne začne, kedar se pa ples začne, odstopijo vse tiste, ki so slabe, ali pa ki ne znajo na las z vsemi drugimi dve stopinji naprej, eno nazaj poskočiti, zakaj v enem trenutji morajo noge vseh po zemlji poteptati in zopet odskočiti v zrak.

Stari Trg v Poljanah je bil njega dni velikonočni ponedeljek pred večernicami ves v takih igráh, in vse je od petja gmelo, ker vsaka vas iz cele župnije je ondi na svojem prostoru kolo praznovala. Kolo se začne vselej s pesmijo:

»Zbiraj se, zbiraj lepi zbor
Prelepih vseh mladih devojak« ³⁾ itd.

(Iz vsega kola je razglasil Kobe samo te dve vrstici).

»Vsled tega se pojó« — pripoveduje Kobe na dalje — »razne pesmi v čisto »srbsko-hrovaškem« narečji, da se človek zares prečuditi ne more, ako pomisli, kako so se mogle te pesmi na kranjsko zemljišče zasaditi. Kolo se v naši dobi redko vodi, samo o večih praznikih in na píru (svatbi) drugi dan po poroki, ako nevesta ni vdova. ⁴⁾

¹⁾ Tu z nekaterimi pravopisnimi popravki po Janežičevem »Cvetniku« 2. izdaje v Celovcu 1868; 331.

²⁾ Mnogi Belokranjci, Hrvati in Srbi pravijo »mlada« nevesti ali mladi ženi vse leto po svatbi. Prim. Vuk. »rječn.« 362. Za isti pomen rabi Poljancem in nekaterim drugim Belim Kranjcem tudi »snaha«.

³⁾ Uprav: »divojak«, kar zremo malo kesneje.

⁴⁾ Metličani pravijo: »vdovica«.

Po poročilih in naslednjih pesmih poljanskih in drugih dragocenih podatkih, ki nam jih je blagovolil letos priobčiti vč. gospod Peter Režek, župnik v Starem Trgu pri Poljanah, ¹⁾ razglašamo pa, da se igra zdaj »kolo« v njegovi župniji še v Trgu, v Predgradu in v Deskovci vasi, in to skoraj vse velike praznike, pa ne pred večernicami, ampak po večernicah. »Snahe« ne plešejo več, ampak le dekleta (»dekličič« ali »deklice«, tako pravijo tudi odraslim ²⁾) in dečaki, (pa ta beseda jim ne rabi, nego »fanti«, (a ne »fantje«).

Tako jim ne rabi — razven v pesmih in šalah — ni beseda »divojka« (kakor jo izgovarjajo čakavski, a ne »devojk«). V Predgradu izgovarjajo tudi razločno: »lipo« nm.: »lépi«; v 2. množnem sklonu (gen. pl.) piše pa naš svedok iz istega Predgrada nedosledno: »lipih ³⁾ djevojak« dočim je bil prvi svedok iz Trga — napisal še poprej: »lepi«, a vendar: »divojak«, dasi se je vč. gospodu župniku v prvi besedi nm. »e« čulo malo »i«, ko mu je namreč ta svedok čital zapisano pesem.

Take pojave razjasnjujejo naslednje župnikove besede: »Zarad govora je pri nas velika kolobocija: kateri gredo krošnjarit na Hrvatsko, govore bolj hrvatsko, kateri gredo med »Vlahe«, govore bolj srbsko, kateri gredo med Nemce, pa nemškutarijo, kakor nekdanji »odsluženi« vojaki; vendar pa pri vsem tem lepše govore in bolj čisto, kakor (nego) »Kranjci«. ⁴⁾

»Resnične so Vrazove besede, da pravijo: zastanak, povratak, staza, lonac. Pišejo se: Bukovac, Barac, Mukavac . . ., ali vsaj izgovarjajo tako, akoravno mi pišemo -ec nm. -ac.«

Na vprašanje, zakaj piše vč. g. župnik zdaj: »Stari Trg pri Poljanah, dočim je pisal Kobe l. 1847. »Stari Trg v Poljanah«, rekši je li se Kobe zmotil? — poslal nam je vč. gospod to razjasnilo: »Narisal sem Vam (kolikor znam), »spregled« naše župnije. Ako pridete iz Črnomlja s pošto v Kočevje na postajo: Brezovica, in še nekaj časa greste po cesti v Kočevje, postojite in se obrnite proti jugu; tu se Vam med dvema gorama [Kozico in Žežljem] razprostira globoko dol Poljanska dolina — noter do Kolpe, od ktere se spet na hrvatsko stran hribje vzdigujejo in dolino zapirajo. Od tu se Vam vidi, da je dolina ravna, pa prav za prav ni nič ravnega v njej: polna je malih gričev in kotanj ali drág (Mulden). Pod cesto noter do Kolpe pre-

¹⁾ Pristojna javna hvala bodi vrlému domorodcu na toliki ljubavi! — Pisatelj.

²⁾ Nepoštene deklice ne smejo v kolo.

³⁾ Uprav »liph«.

⁴⁾ Razumevaj: »Črni Kranjci«, t. j. oni, kateri se »črno« nosijo.

bivajo Poljanci, toda prve tri vasi (Kralje, Vimolj in Čeplane) spadajo cerkveno pod Nemškolsko župnijo; druge doli¹⁾ pa vse pod Stari Trg (Starotrško župnijo). »Dolina pa ‚spušča‘ proti Kolpi po strmem bregu, kateri loči župnijo nekako na dva dela: vasi, ktere so pri Kolpi, kjer so pod bregom semtrtje lepe ravnine — imenujejo se »brežani«, a druge vasi, ki so nad bregom — »nabrežani«. Ako greste po cesti doli v Starotrško župnijo, pridete čez Jelenjo vas v Predgrad. Tukaj doli pod ‚cérkvo‘ na rtu je stal slavni poljanski grad (Pölland = Poljane), ki ga Valvasor popisuje; zdaj mu pa ni več sledú; ampak zdaj stoji onkraj ceste gradič, v katerem knežev logar prebiva. (Tukaj v tem grádu je bila do l. 1848. ‚gosposka‘, kakor n. pr. na Krupi). Vási pravimo navadno Predgrad, pa tudi »pri Grádu«, ptujci: Poljane, Kočevarji: Pölland«.

»Zato menim, da je prav, če pravim: »Stari Trg pri Poljanah«, ²⁾ ker je civilno imenitniši bil grad Poljane nego župnija: Stari Trg.« ³⁾

»Res, da zdaj inostranci, kedar gredo čez hribe k nam, pravijo: »Grem v Poljane«, naj gre potem pótник, v katero vas hoče, tako, da je to ime postalo splošno za vso dolino, in po tem je tudi prav: »v Poljanah.«

Po tem ugodnem razjasnilu smemo tedaj i kolo, ki se igra v Starotrški župniji, imenovati »poljansko kolo«.

(Dalje prih.)

¹⁾ T. j. bolj na jug: Podgora (gorenja in doljenja) Zagozdac, Jelenja vas, itd.

²⁾ Tudi ‚službeno‘ je Stari Trg pri Poljanah = „Altenmarkt bei Pölland“. („L. R. Bl.“ f. Krain 1857. II., str. 30). J. N.

³⁾ Po sedanji deželni razdelitvi spada ta Stari Trg pod okrajno poglavarstvo Črnomaljsko in k sodnemu okraju Črnomaljskemu. J. N.

Popravki. Na 339. str. (4. vr. 2. pred.) čitaj: Da *pojde* z nami (namreč: izprošena hči); 340. str. (6. op.) čit »darežljiv« nsl. beseda; 343. str. (6. vr.) čit. *ruho*; — v 22. vr. čit. *hoda*; — v 23. vr.: Šta *ču*; — v 3. op.: *Táko je bilo* tudi Metliško kolo še pred tremi leti; — v zadnji vr. pa: *rabi*; 344. (4. op.): Zaveze tanka *vesoca* — Pa *podje s dragom* itd. — Manjše tiskovne hibe, kakor: »agrinz« (337), »pragz« = srb. skakavac« in »preg« (340; 2. op.) — namesto: agrinz, pragz, preg itd. popravili so si strokovnjaki menda že sami; — v 4. op. čitaj . . . *gospáda*, a ne »gospoda«.

